

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”

**ИНСТИТУТ „ПЕРСПЕКТИВНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ЗА ОТБРАНАТА”
НАУЧНА СЕКЦИЯ „ВОЕННА ИСТОРИЯ И ПАТРИОТИЧНО
ВЪЗПИТАНИЕ”**

**МАЙОР ИНЖ.
ДОЧО МАРИНОВ НИКОЛОВ**

**ТОПОГРАФСКОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ
ЗА ПЕРИОДА 1878 – 1945 ГОДИНА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”
област на висше образование 2. „Хуманитарни науки”
професионално направление 2.2. „История и археология”
докторска програма „Военна и военнополитическа история”

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
полковник доц. д-р Нелко Петров НЕНОВ

СОФИЯ • 2020

Дисертационният труд е обсъден, приет и предложен за защита пред научно жури на разширен съвет на научна секция „Военна история и патриотично възпитание“ в Институт „Перспективни изследвания за отбраната“, с протокол № 20/15.06.2020 г. (Рег. № СИ29-3838/19.06.2020 г.)

Авторът на дисертационния труд е в самостоятелна форма на обучение в научна секция „Военна история и патриотично възпитание“ в Институт „Перспективни изследвания за отбраната“.

Дисертационният труд се състои от 215 страници.

Дисертационен текст – 188 страници.

Литературни източници – 68.

Архивни фондове – 29 (ДВИА, ОА на БА, ЦДА).

ГКФ на ВГС - 39 архивни единици.

Личен архив на автора - 2.

Приложения – 11 (от страница 202 до 215).

Публикации по темата на дисертационния труд – 6.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 24.IX.2020 г., от 14.30 часа, в академична зала А3 на Военна академия.

Материалите по защитата са на разположение в стая № 210 в преподавателския корпус на Военна академия.

Рецензенти:

1. проф. д. ик. н. Нина Ангелова Дюлгерова.

2. доц. д-р Александър Михайлов Сивилов.

Автор (докторант): майор инж. Дочо Маринов Николов

Тема: „Топографско осигуряване на българската армия за периода 1878 – 1945 година“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд включва: увод, с формулирана тема, обект, цел и научноизследователски задачи; същинска част – включваща три основни глави; заключение, с включени крайните общи изводи; библиография и приложения.

Актуалност на проблема

Един от най-важните и влиятелни фактори по време на война несъмнено е местността. Местността има толкова важно значение при изпълнение на толкова много важни военни дейности, че не е мислим план при съставянето, на който да не се взема под внимание местността, на която той ще действа. Изучаването на местността от военна гледна точка се постига с използването на топографски карти от различни мащаби и видове. За тази цел всеки командир и началник трябва да притежава карта за района, на който ще планира и води военни действия. Осигуряването с карти и картографски материали за нуждите на армията, най-общо, се нарича *топографско осигуряване*.

Същността и значението на „*топографското осигуряване*“ не са анализирани задълбочено в отделен труд. Неговото слабо проучване се дължи на следните основни причини:

- малко изследователи с необходими познания по топография, картография, геодезия и полиграфия, както и с познания по самото топографско осигуряване на войските;
- малко публично достъпни архивни и исторически извори и материали, както и поставяне под забрана за публичност на резултатите от всички топогеодезически дейности след 1945 г.;
- все още непроученият архив на Военно – географска служба (Геодезически и картографски фонд на ВГС), който се поддържа, описва,

съхранява и проучва към момента единствено от автора на настоящата дисертация;

- неразбиране важността на този вид осигуряване, като част от цялото бойно осигуряване на армията, и взаимовръзката му с историческото развитие на създадената военна топографската служба, както и със самата армия, нейните стратегически цели, задачи и въоръжение.

Наличните публикации са малко и слабо известни и в тях се засяга само една малка част от темата на настоящата дисертация, като се разглежда основно историческото развитие на българската топографска служба (Държавен географски институт, Географски институт и други наименования), като се проследява нейното историческо създаване и развитие, но не и дейността за нуждите на армията и държавата. Публикации за самото топографско осигуряване в различните му аспекти и проблеми са единици, като те се препокриват в своята същност и съдържание.

Всичко това показва, че все още няма едно пълно и цялостно изследване на историята и дейността на единствената специализирана военна служба, за времето от 1878 до 1945 г., както и за дейностите по топографското осигуряване на българската армия за същия период. Това са важни военноисторически въпроси, които до този момент нямат своите отговори. Отговори, основаващи се на точна и професионална оценка, на базата на различни достоверни архивни документи и материали.

Цел на дисертационния труд

Основна цел на дисертационния труд е на базата на досега известни материали и новооткрити от автора нови архивни източници да се изследва и анализира топографското осигуряване на българската армия в периода 1878 – 1945 година и на тази основа се направят необходимите цялостни изводи за неговото развитие през разглеждания исторически период, като

същевременно се направи сравнение със сегашното състояние на този вид осигуряване и се докаже неговата значимост за българската армия.

Основни задачи

От така поставената цел се формулират следните научноизследователски задачи:

- да се изследват картографските дейности на Балканския полуостров до и по време на Руско-турската война, като предпоставка за създаване на топографската служба на българската армия и основа за развитие на картографията и геодезията в България;
- да се дефинира същността и съдържанието на топографското осигуряване на българската армия през разглеждания исторически период;
- да се изведат военно-историческите връзки между развитието на този вид осигуряване и развитието на българската армия;
- да се изследва и анализира щатноструктурното развитие на топографската служба, като следствие от изпълняваните от нея дейности по топографско осигуряване на армията.

Обект и предмет на дисертационния труд

Обектът на изследването е дейността на топографската служба в изпълнение на нейната основна задача – топографско осигуряване на българската армия.

Предмет на изследването са:

- топографските карти и топографските материали, като основа за топографското осигуряване;
- изградената военна структура, изпълняваща дейностите по топографското осигуряване и способите за неговото осъществяване;
- топографското осигуряване по време на Сръбско-българската, Балканската, Междусъюзническата, Първата и Втората световни войни;

- топографските карти и материали използвани при подготовка на армията в мирно време и по време на война.

Работна хипотеза

Работната хипотеза се изгражда от взаимовръзката между историческото развитие на топографското осигуряване и развитието на самата армия, както и важната роля на този вид осигуряване, не само в исторически аспект, но и при настоящото бойно осигуряване на българската армия.

Важната роля на единствената военна специализирана структура осигуряваща армията и държавата с топографски карти и материали, както и развитието на тази служба в различните нейни аспекти – структурен, организационен, логистичен, териториален, технологичен и терминологичен, са в тясна връзка с промените в развитието на българската армия, както и българската и световна военнотеоретична мисъл.

Методика на изследването

При разработване на дисертацията се използват различни методи на научното изследване, като чрез тях се установяват различни връзки, зависимости и се изгражда научната теория.

Критичният анализ се използва при анализирани на дейностите изпълнявани от Географския институт по създаване на различни топографски карти и материали, както и при анализа на цялостната дейност по топографското осигуряване в армията.

Сравнителният метод се използва при качествено сравняване на няколко различни по своята стойност, но еднакви по своята същност данни и исторически факти. Такива са видовете топографски карти и тяхното използване в различните войни, както и анализиранието на същността на този вид осигуряване към настоящия момент.

Историческото развитие на топографското осигуряване и различните съпътстващи го проблеми се разглеждат чрез проблемно-хронологичния метод. Чрез него се анализира движението и промените на концепцията, възгледите и идеите за този вид осигуряване в неговата хронологична последователност. Същият метод се използва и при разглеждане и анализ на историческото развитие на топографската служба.

За правилното и точно определяне на отделни етапи и периоди от историческото развитие на топографската служба и изпълняваното от нея топографско осигуряване се използва метода на периодизация.

При изграждане и анализиране на терминологичния апарат съществена роля играе метода на терминологичния анализ. Чрез него се проследява промяната в използваната терминология в различните исторически етапи на развитие на топографското осигуряване.

Времеви ограничения

За нуждите на настоящото изследване се определя рамка, обхващаща периода от създаване на Третата българска държава и българската армия (1878 г.) до края на Втората световна война (1945 г.). В този исторически времеви период протичат най-важните събития свързани с разглежданата тема и всяка промяна с цел намаляване на периода води до пълноценно изследване и анализ на поставените цели и задачи.

Периодът след 1945 година не може да се включи в настоящата тема поради съществени различия в историческото развитие на българската армия, топографската служба и на самото топографско осигуряване. Това е коренно различен период на развитие, който се характеризира с различни вътрешни и външни обществено-политически и военни фактори, с които се прекъсва естественото историческо развитие, което налага неговото изследване и анализиране в отделна и самостоятелна тема.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структура на дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение, библиографска справка и приложения.

Голямото количество нова архивна информация и дългия разглеждан исторически период не позволяват всяка от поставените научноизследователски задачи да се разглежда и анализира само в една конкретна глава, поради което автора изгради структурата на настоящата тема по по-различен от общо приетия начин.

За по-точното и по-цялостно проучване на поставената дисертационна тема тя се разглежда и анализира и в трите глави, а не както в „класическия“ вариант основно във втора глава. Този избран вариант на структурно изграждане, в конкретния случай, има повече положителни характеристики, отколкото отрицателни.

Съдържание на дисертационния труд

В **увода** се излагат военноисторическите причини за използване на топографските карти от войските през различни периоди. Показва се постепенно засилващата се роля и значение на картата за нуждите на една армия, както и причините да се създават специализирани военни учреждения, с цел издаване на топографски карти. Прави се преглед и анализ на известни публикации и изследвания по темата на дисертацията. Очертават се причините за нищожно малкото проучвания на въпроса за топографско осигуряване на българската армия и се обосновава необходимостта и актуалността на дисертационното изследване, както и военноисторическите проблеми и въпроси, на които се търсят и дават отговори.

Поставя се целта за изследване в дисертационния труд и произтичащите от нея научноизследователски задачи. На базата тях се

обосновава обекта и предмета на изследването, както и работната хипотеза на автора.

Първа глава изследва и анализира същността на топографското осигуряване, изхождайки от настоящото разбиране за този вид бойно осигуряване – геопространствено осигуряване. Изясняват се смисловите граници на терминологичното използване на „топографското осигуряване“, което е основа за последващото изследване и анализиране на неговата същност и съдържание.

За определяне на сторическите събития и фактори, които въздействат за създаване на топографската служба на българската армия се проследяват топографските проучвания и по-важните карти за територията на европейската част на Османската империя до Руско-турската война, както и дейността на руския Топографски корпус по време на войната.

Обстойно се описва и анализира дейността на руските топографи по създаване на първата геодезическа мрежа и създадената впоследствие първа хомогенна топографска снимка на освободените територии. Изяснява се важността на тези дейности, не само от научна гледна точка, но и тяхното значение за българската държава и икономика, най-вече за българската армия. Изследват се картите получени на базата на тези дейности, както и първоначалните руски опити за създаване на организирана специална структура за топографско осигуряване на младата Българска земска войска, като основа за създаване на сегашната Военно-географска служба.

На съвременния етап, за поддръжка и осигуряване на сухопътните операции на българската армия, се включват дейности, които са изключително важни за подготовката, готовността на формированията и изпълнението на поставените задачи. Поддръжката и осигуряването се разделят на поддръжка на операциите и осигуряване на войските и силите.

Самото осигуряване на операциите включва дейности за поддържане на необходимото ниво на боен потенциал чрез повишаване и поддържане на техните способности за период, гарантиращ изпълнение на техните задачи.

Един от видовете осигуряване на съвременните операциите е *Геопространственото осигуряване*. Неговата същност и съдържание се разглеждат в Доктрината за въоръжените сили на Република България. Тя определя основните принципи, от които се ръководят командирите/началниците, органите и структурите, за постигане целите на геопространственото осигуряване при участието на въоръжените сили на Република България в операции на собствена територия и извън страната и в кризи от невоенен характер. Предоставя също и насоки за развитие, усъвършенстване и използване на геопространственото осигуряване, както и стандартизира използваната терминология.

Доктрината определя геопространственото осигуряване като основен вид бойно осигуряване.

За да се достигне до сегашното състояние за геопространствено осигуряване се преминава през дълъг и сложен исторически процес. Неговото начало се полага в годините когато се създава българската земска войска и се полагат устоите на Княжество България.

Самото *топогеодезично осигуряване* е вид осигуряване на войските с топографски и специални карти, изходни геодезически и гравиметрични данни и други топографски документи. То е част от цялостното осигуряване на операцията и боя (бойно осигуряване) и се състои от комплекс от мероприятия, провеждани от командването и щабовете и войските с цел да се създадат най-благоприятни условия за бойни действия както при подготовката, така и в хода на операцията (боя).

В настоящия труд, терминът „топогеодезическо осигуряване” се използва от автора при изследване и анализиране осигуряването обхващащо периода след Първата световна война до края на Втората световна война. Основната причина за използването на този обобщаващ

термин е, че с него най-точно се описват всички дейности на Държавния географски институт по осигуряване на армията както с карти, така вече и с различни геодезически данни и материали.

За по-точна и вярна представа за историческото развитие на топографското осигуряване за нуждите на българската армия, се изследва наличния картографски материал за европейската част на Османската империя от края на XVIII в., до началото на Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г. създаденото през 1891 г. Топографическото отделение в българската земска войска започва своята дейност като използва съществуващите вече карти и картни материали изработени от други служби или граждански лица. Те се използват в един голям времеви период в процеса на изграждане на българската държава и войска. Тяхното представяне дава необходимата основа за последващо развиване на темата в нейната цялост и историческа последователност.

Съществуващите карти за територията на Османската империя до началото на XIX в., в основата си използват несигурна и невярна информация, като така изобразяват съществуващите географски елементи погрешно и неточно. Затова тези карти удовлетворяват само най-елементарните топографски изисквания и не са пригодни за подпомагане на реални военни цели и задачи. Основна причина за това е недопускане на никакви топографски и картографски дейности от самата империя, породени от възможността да се използват за военни цели срещу самата нея, както и липсата на необходимост за нейната икономика, търговия и военно-политическо развитие и управление.

В началото на XIX в., османската империя е пред политически, икономически и военен разпад, но все още успява да удържа целия Балкански полуостров и проливите. Австро-Унгария, Руската империя и Франция започват да проявява все по-голям интерес към вече очертаващото се преразпределение на тези земи. Това налага тези империи да проучат и направят нови карти за нуждите на едни бъдещи войни.

Освен за военни цели картите служат на развиващата се западна икономика при навлизането на новите османски пазари. Русия започва усилено да изучава и картографира източната половина на Европейска Турция по време на войните, които води с нея: 1828 – 1829 г. и Кримската война от 1853 – 1856 г. Същевременно Австро-Унгария се интересува от западните османски територии.

Но основната роля за появата на множество карти за територията на Османската империя е благодарение на огромния брой пътешественици, геолози, ботаници, етнографи, търговски пътници и др. Те събират информация на базата, на която се издават различни по вид, мащаб и съдържание карти. Такива изследователи и пътешественици са Феликс Каниц (*Felix Philipp Emanuel Kanitz*), Пиер Лапие (*Pierre M. Lapie*), Ами Буе (*Ami Boue*), Пукевил (*G. Pouqueville*) и други.

Българското възраждане е предпоставка за създаването на първите „български“ карти, които обхващат българското етническо землище: „*Карта на сегашная България, Фракия, Македония и на прилежащите земли, рисувал, писал и литографирал Александър Х. Руссет*“, както и картата на Христо Данов – „*Главна карта отъ Европско Турско*“. Тези карти, макар съставени на базата на западни издания, имат огромно значение за бъдещото ни национално възраждане и развитие на картографията след възстановяване на българската държава.

Първите целенасочено организирани и планирани геодезически и топографски дейности на българската етническа територия се предприемат от Руския топографски корпус по време на освободителната война от 1877 – 78 г.

До преминаването на река Дунав не се предвиждат сериозни геодезически, топографски и картографски дейности, а основно обновяване на съществуващите руски карти. Липсата на изходна основа и бързото придвижване на руските войски на юг от Дунав са причина за коренна промяна в дейностите. Взема се решение да се развие чисто нова

триангулацияна мрежа, със строеж и измерване на самостоятелни бази и всички други дейности необходими за тази цел. Целта на тази мрежа е да позволи извършване на снимка в мащаб 1 верста (1 : 42 000) на цялата контролирана от руски войски територия, с последващо съставяне и издаване на топографски карти от различен мащаб, произволен на основния. Така през 1878 – 79 г. на територията на Княжество България и Източна Румелия се полага триангулацияна мрежа. Тази мрежа има и своето продължение и на територии останали извън българските предели.

Топографските работи започват през месец септември 1877 г. В резултат на тази дейност се издават следните карти с мащаб произведен на 1 : 42 000. Това са 1 : 105 000 (две и половина версти); 1 : 126 000 (три версти) и 1 : 210 000 (пет версти).

Оценката за дейността на руските геодезисти, топографи и картографи и техните карти не е еднозначна, но независимо от недостатъците заложили още в нейното създаване, значението на тази карта за България и българската армия е голямо и това се вижда по нейното продължително използване – почти 60 години. До издаването на българската карта в мащаб 1 : 25 000 това е основната карта, която се използва от българската армия.

Изводи от първа глава

1. Съвременното осигуряване и поддръжка на операциите на българската армия включва различни дейности и мероприятия, които са изключително важни за подготовката, готовността и възможностите за изпълнение на поставените задачи. Един от основните видове бойно осигуряване е геопросторственото осигуряване. То е историческо и теоретическо продължение на топографското осигуряване от времето на Третото българско царство.

2. *Топографското осигуряване* е вид осигуряване на армията с топографски и специални карти, геодезически данни и други топографски

документи, включващ периода между Балканката война и Втората световна война.

3. До Руско-турската война от 1877 – 1878 г. за територията на османската империя има издадени малко топографски карти, като в по-голямата си част са недостатъчно точни и достоверни. Изключение са няколкото карти на отделни автори и изследователи, както и картите на Виенския географски институт.

4. Няколкото топографски карти издадени от български автори са израз на българското национално възраждане, а не на реални топографски и картографски познания и дейности от тяхна страна.

5. Първите планирани и целенасочени геодезически, топографски и картографски дейности на освободените български територии са дело на руския топографски корпус по време на освободителната война 1877 – 1878 г.

6. Издадените руски верстови карти са най-точните и достоверни карти за българското княжество (царство) и са основните карти използвани от българската армия и държава в продължение на повече от няколко десетилетия.

7. На базата на руската геодезическа мрежа и карти се полага началото на картографията и геодезията в България, което е от огромно значение, както за българската държава, така и за българската армия.

8. Създадената топографска структура и нейната дейност са от съществено значение за правилното изграждане на младата българска войска.

Втора глава разглежда въпроси свързани с топографското осигуряване на българската войска (армия) по време на Сръбско-българската война от 1885 г., двете Балкански войни от 1912 – 1913 г., както и по време на Първата световна война (1915 – 1918 г.). Същността и способите на самото топографско осигуряване, неговото развитие и

проблеми. Анализират се картите изготвени от топографската служба за нуждите на армията, както и различните дейности по всестранно осигуряване на бойните действия, както от военна, така и от картографска гледна точка. Подробно се проследява и анализира историческото изграждане, функциониране и дейност на топографската служба като цяло. Показва се нейната значимост за българската армия и държава, вследствие всички дейности по планиране и реално осигуряване на щабовете и армията с топографски карти и материали.

Разглежда се значението и същността на „топографското осигуряване“ в контекста на промените на българската военнотеоретична мисъл, както и промяна на използвания терминологичен апарат през разглеждания исторически период.

През 1881 г. се създава *Топографическо отделение*, но в 1884 г. то е закрито поради липсата на реална полза от него за войската.

На 27 декември 1891 г., при поредната реорганизация на Военното министерство, с указ на княз Фердинанд се създава отново *Топографическо отделение* към Генералния щаб на Военното министерство, с което се полагат основите на сегашната Военно-географската служба на българската армия.

Неговата дейност и задачи са основно в препечатване на подарените руски верстови карти, като така се полага начало на българска военно-специализирана структура изпълняваща дейности по топографско осигуряване на българската армия.

Постепенно, с нарастване нуждите на армията от топографски карти и материали, се започва и съставянето издаването на първите български карти, в мащаб 1 : 40 000, както и много други топографски и картографски дейности.

През 1885 г. отделението се преименува в Статистическо-топографическо отделение, вследствие нарастналата му значимост за

армията, повишения личен състав и технически възможности. Започва създаване и поддържане на различни школи и курсове за обучение на бъдещи негови служители, както и на офицери от армията във военно-топографско дело.

След няколко „междинни“ преструктурирания се достига до създаване на Военно-картографически институт при Щаба на армията – указ №10/17.01.1906 г. Така се затвърждава неговата главна роля и дейност, като основна и единствена структура отговорна за цялата топографска и картографска дейност за нуждите на армията (и държавата) и създаване на топографски карти и материали.

До Балканската война няма български топографски карти за чужди територии. Българските карти са единствено за територията на държавата и са с недобро изпълнение, за да заместят пълноценно руските и австро-унгарски топографски карти за военни цели.

Малкото налични чужди карти по време на Сръбско-българската война (1885 г.) позволяват на българското военно командване при определяне вероятната посока за атака на сръбската войска и най-благоприятни места за нейното възпиране. С това се доказва важната роля на топографската карта във всеки етап на войната, както и на самите дейности по нейното издаване, предоставяне на армията и последващо използване. Вероятно, като вследствие от тази война и нуждата от структура отговаряща за тях, се създава Топографическото отделение, няколко години по-късно.

В навечерието на Балканската война, с тайна височайша заповед по Действащата армия №1/22.IX.1912 г., се обявява структурата и състава на Общата главна квартира, като към Щаба на армията има Цензурно-картографически отдел с две секции: Цензурна и Картографическа секции. Към щаба на всяка полева армия се развива по една Картографическа секция състояща се от началник на секцията, един военен топограф и

чертожник-картограф, като те се преназначават от Картографическия институт.

Дейността на топографите в щабовете на трите армии се заключава в грижа по снабдяване с необходимите карти, както и окомерно реамбулиране на 126 000 карти (пътища, населени места и др.), като тези карти не достигат до Щаба на армията и не се използват във войната.

Със заповед по Щаба на армията №4/18.02.1912 г. и заповед по Действащата армия №173/1912 г. институтът се преименува в Картографическо отделение и влиза в състава на Оперативния отдел на Щаба на действащата армия. Това е опит за включване на целия институт във военновременната структура на армията с цел реализиране на неговия потенциал, но реално се използват само част от служителите и възможностите, с които той разполага.

Неангажирането на целия ресурс, поне на практика показва, че висшето военно командване смята да използва института само за снабдяване с топографски карти, дейности по тяхното водене и никакви нови топографски или геодезически дейности. Вероятно това е вследствие на схващането за провеждане на една бърза и успешна война с бойни действия, които не трябва да се водят в дълбочина на чужда територия.

Неголемия личен състав на института включен реално в осигуряване на армията по време на войната не предполага никакви геодезически или топографски дейности в голям обем, а само снабдяване с необходимите налични карти. Липсата на постоянна и целенасочена дейност по събиране на топографска информация за противника и неговата територия е слаба и не целенасочена. Изключение от това са дейностите по военно-топографическо разузнаване на Одринската маневрена крепост.

Интересът на българското командване към Одринската маневрена крепост от стратегическа гледна точка е задължителен и от голямо значение. Тя, заедно с Лозенградския укрепен район, са основни ключови елементи от отбраната на подстъпите към столицата на Османската

империя – Цариград. Тяхното овладяване дава оперативна свобода за действие в Тракия, чак до Мраморно море и проливите. Но овладяване на добре укрепен във всяко отношение район (крепост), с фортификация и силен гарнизон, може да се извърши, след като предварително се проучи, анализира и на базата на цялата налична информация се изготви план за действие. За да се изготви такъв план трябва да се събере максимално голямо количество достоверна информация от всякакво естество.

Първият български военен топографски план, известен на автора, е „Планъ на Одринский укрепенъ лагеръ.” Той е в мащаб 1 : 30 000 и се основа на топографическия план дело на руския Топографически отдел (1878 г.), като българският се съставя към края на месец април 1907 г., вследствие извършена рекогносцировка на място през 1906, 1907 и 1908 г. През 1912 г. излиза от печат книжка „Одринската маневрена крепостъ (към началото на 1912 година)”, с карта в мащаб 1 ; 20 000, издание на института.

Успешното скоростно превземане на „непревземаемата” Одринска крепост доказва по-категоричен начин необходимостта и голямото стратегическо и тактическо преимущество от съставяне и използване на специални топографски карти. С тях за първи път се осигуряват артилерийските части, с което рязко се повишава тяхната ефективност.

По време на Междусъюзническата война (1913 г.) не се извършват специални и конкретни топографски дейности, освен основните – снабдяване с налични топографски карти. Много малката продължителност на Междусъюзническата война (юни – юли 1913 г.) не налага и позволява извършване на каквито и да е предварителни или съпътстващи топографски и геодезически дейности.

След края на Междусъюзническата война, съгласно заповед по Действащата армия под №372/1913 г., Цензурно-картографическият отдел се разформирова, считано от 7 август същата година, като всички служители се откомандирова обратно в мирновременните си назначения.

Вследствие пагубния за България край на войната се променя част от държавната граница. Комисиите определят новата гранична линия и се обслужват от техническите специалисти, които определят полево новите гранични знаци, а тези които не се променят се препотвърждават. Такива дейности, по определяне на държавната граница, от служители на института се извършват и след Ньойския договор от 1919 г., както и при всички други споразумения касаещи промяна на граничната линия.

България се включва в Първата световна война (ПСВ) на 14 октомври 1915 г., като съюзник на Централните сили (Германия, Австро-Унгария и Османската империя). Участието в тази война поставя на изпитание не само българската държава и армия, но и Военнокартографическия институт (ВКИ) и неговите възможности по топографско осигуряване в едни коренно различни военни и икономически условия.

Първата световна война промени схващанията за водене на военни действия и тяхното топографско и геодезическо осигуряване. За разлика от балканските и други войни сега мащабите, с които се воюва са многократно по-големи. Стотици хиляди войници, огромна по количество и вид транспортна, бронирана, артилерийска, морска и въздушна военна техника. Военните действия и предислокации се извършват с повишена интензивност и се развиват на голяма дълбочина в противникова територия, която в повечето случаи не се познава от военното командване. В различни етапи на войната се стига до многомесечни позиционни противостояния, които изискват нов вид осигуряване от всякакво естество.

Всичко това изисква нова цялостна концепция за извършване на реални топографски и картографски дейности за осигуряване нуждите на българската армия и нейното командване. Започва да се използва все повече и геодезията, като чрез нея се дава възможност да се получават нови данни необходими за авиацията, артилерията и военноморските сили.

Повишената далекобойност, скорострелност и точност на артилерията изисква точни данни за стрелба предоставени в кратки срокове.

Вероятно малкото време след балканските войни не позволява да се направят правилни анализи и изводи за ролята на Военнокартографическия институт и необходимостта от осигуряване с топографски карти и материали, както и да се приложат в действие. Ясно и неоспоримо се вижда нарасналата роля, която има института, както и важността на неговата дейност свързана с картографското осигуряване на армията по време на война. Всичко това се отразява в извършените щатноструктурни промени непосредствено преди включване на България в Първата световна война, както и по време на самата война.

Реалното участие на ВКИ в Първата световна война започва с негово реструктуриране спрямо щата на вече обособената действаща армия. Това става със заповед №173/30.I.1916 г., с която Картографическия институт се преименува в Картографическо отделение, което влиза в състава на Оперативния отдел при щаба на Действащата армия – от 11 септември 1915 г.

Щатноструктурните промени продължава и през 1916 г. Главното командване търси най-доброто решение за използване на вече бившия Институт, но това може да се дължи и на осъзнаване, че войната няма да е краткотрайна и само на сръбска територия. Съгласно заповед №380/27.VI.1916 г. – „*За удовлетворение нуждите на армията от верни и подробни карти ...*” – се формира едно *Топографическо отделение* при Оперативния отдел. Съществуващата *Топографическата секция* към Оперативното отделение в Щаба на действащата армия се преименува на *Картографическа секция*, към същото отделение. Формирани са и три *Топографически секции*, които се придават към всеки щаб на армия.

При включване на България в Първата световна война и започване на военните действия срещу Сърбия в топографско отношение няма никакви промени спрямо осигуряването с карти от време на Балканските войни. За

две години не се създават нови карти и продължава да се използват наличните в института карти: 200 000 австрийска карта; руски верстови карти и техни български издания, както и немски 1 : 75 000.

Към края на 1916 г., се обособява Южния фронт, с което се започва продължителна позиционна война. Това коренно променя начина за водене на бойни действия, както и тяхното осигуряване. Трябва да се използва друг вид топографска карта, материали и информация, с които се осигурява необходимите данни за нуждите основно на артилерията, но също така и на командирите на по-малки формирования: бригади и полкове. Българската армия, както и института, не са подготвени за този вид бойни действия, с основно изразени отбранителни действия и дълбоко ешелониране. Но постепенно, в хода на войната започва да се придобиват необходими знания и умения.

Независимо, че се увеличава численият състав от топографи, картографи и чертожници в щаба на Действащата армия и щабовете на отделни армии, не сме в състояние сами да се справим със създаването и издаването на карти в мащаб 1 : 25 000, така необходими за нашата артилерия. Нараства потреблението на топографски карти, поради многократното увеличаване на армията, както и голямата чужда територия, на която се водят бойни действия (Сърбия, Гърция и Румъния). Това налага многократно увеличаване на отпечатваните топографски карти, планове, скици, схеми и други. С това службата се справя благодарение на сравнително голямата предварителна наличност на руски и австро-унгарски карти, както и други дребномащабни карти. Но възможност да се съставят и отпечатват наши едромасщабни карти на чужда територия все още няма. Тази липса на български карти се компенсира в голяма степен от предоставени немски карти от различни мащаби, както и от специално съставените и отпечатани нови немски карти в мащаб 1 : 25 000 за Южния фронт. Тя става основна топографска карта за артилерията.

Картите в мащаб 1 : 40 000, за основа на която се използва руската карта 1 : 42 000, се използват главно на Добруджанския фронт поради тяхното наличие за тази територия. За Румъния се разполага и с карти 1 : 20 000, немски черни копия, с червено впечатани елементи от отбраната и фортификацията. Много от оперативните заповеди, наредби до дивизиите и други документи се допълвани с картно приложение, обикновено в мащаб 1 : 200 000, 1 : 126 000 или 1 : 210 000. Картата на Христо Данов в мащаб 1 : 500 000 „Карта на България и прилежащите ней държави” също се използва, като на ръка са нанасяни необходимите данни и позиции.

Малкото време преди началото на Първата световна война не позволява да се съставят други карти, но и не се действа в насока на компенсиране на тази липса със закупуване на карти от други държави, предвид все още свободното им предоставяне. Тази недалновидност се коригира в хода на самата война с тяхното закъсняло набавяне. Положителна страна в цялостното осигуряване с карти се отбелязва с използване на немската карта 1 : 25 000. Тази карта демонстрира в реална бойна среда своето голямо значение и всичките ползи, които се добиват при нейното използване. Тя извежда на преден план проблема с липсата на българска карта от този вид и въобще необходимостта от едромасщабни карти за армията, особено за артилерията.

Дейността на Института също не се регламентира правилно и целесъобразно, което се отразява на неговата дейност. Постоянните структурни промени са опит да се намери правилното му положение в цялостната командна система на армията. Неговата първоначална дейност по картографското осигуряване на армията е аналогична с тази от Балканската война – използване и осигуряване на наличните карти, без почти никаква друга предварителна или съпътстваща дейност. Но тази пасивност е отражение на цялостното разбиране на висшето военно командване и липсата все още на добре изградена визия за този вид дейности в самата армия и командване.

Изводи от втора глава

1. Създаденото през 1881 г. Топографическо отделение на може да се приеме за основоположник на сегашната Военно-географска служба поради следните причини: липса на ясна визия за неговото развитие; задачите, които изпълнява са с временен характер, а не дългосрочни и с цялостни дейности по картообработване и картоиздаване и изцяло руски личен състав.

2. Начало на български дейности по топографско осигуряване на българската армия се полагат със създаване на Топографическото отделение през 1891 г.

3. Създаването на специализирана военна структура занимаваща се с геодезически, топографски и картографски дейности спомага за практическото и научно развитие на тези науки в България.

4. Основните топографски карти използвани от българската армия в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна войни са основно верстовите руски карти, както и картите на Виенския географски институт.

5. За периода до 1918 г. се издават и български карти, но те са основно за територията на страната и не покриват големи територии извън тях и затова те са по-малко използвани от българската армията по време на войните, но независимо от това те са част от топографското осигуряване през този исторически период.

6. Топографското осигуряване се променя и развива вследствие големите промени и развитие във въоръжението и военната тактика през Първата световна война. Това доказва тяхната силна взаимовръзка.

7. Все още не се осъзнава важноста на топографското осигуряване като главен и задължителен елемент от подготовката на армията в мирно време, както и голямата положителна роля на топографската карта във всеки един етап от войната.

8. Германската карта в мащаб 1 : 25 000 показва голямата необходимост в българската армия на едромашабни карти, основно за артилерията и пехотата.

9. Държавният картографски институт се обособява окончателно като единствената военна структура отговаряща за топографското и геодезическо осигуряване на българската армия.

Трета глава проследява промените във ВГС след края на ПСВ. Анализират се промените настъпили в армията и държавата и как те се отразяват на топогеодезическото осигуряване и на самата служба.

Дефинирани са се историческите, военни и научни предпоставки за създаване на основната топографска карта на царство България, в мащаб 1 : 25 000, както и нейното значение, което е осезаемо и в наши дни.

Изследват се въпросите по подготовка на армията за война, чрез провеждане на военни маневри, като в детайли се разглеждат, в контекста на тяхното топографско осигуряване, най-големите от тях.

Участието на института и топографското осигуряване на българската армия във Втората световна война (ВСВ) се изследва и анализира чрез новооткрити архивни материали, с което се дава нов поглед на дейността на топографската служба и съответното осигуряване.

Краят на Първата световна война е катастрофален за България и българската армия. Налагат се тежки териториални, икономически и военни санкции. Период за трудни решения за бъдещето на държавата и нейната армия. Войната показва много пропуски и грешки в топографското осигуряване. Правят се изводи и се вземат конкретни решения за тяхното отстраняване. Естествено се започва с промени в единствената специализирана структура в държавата и армията – Картографическия институт.

Със заповед на министерството на войната и съгласно щата на Министерство на войната, Картографският институт при Щаба на

българската войска се преобразува в Географически институт (ГИ) към Министерството на войната, считано от 1 ноември 1919 г. За Главен директор се назначава полковника от ГЩ Иван Вълков. Основна задача на института е да извършва всички геодезически, топографски и картографски работи в мирно и военно време за нуждите на българската войска и останалите министерства и ведомства, както и отговорността за развитието на измерителното и картографско дело в страната. Географският институт се обособява като самостоятелно учреждение, непосредствено подчинено на министъра на войната.

За разлика от други военни структури, които според клаузите на Ньойския договор се разформироваха или преструктурираха, с цел да се намали тяхната боеспособност или пълното им заличаване, Географският институт започва едно възходящо развитие с увеличен кадрови състав, с нови задачи и цели. Това вероятно е следствие на положителна оценка от висшето военно командване за важността на дейностите, които се извършват от него по време на войната. Отчита се и нарастване на значението на топографското осигуряване за армията.

Основните проблеми за решаване пред Картографския институт по топографското (и геодезическо вече) осигуряване на армията и щабовете са основно в липса на точна геодезическа мрежа, която е основа за съставяне на точни и актуални едромасабни карти, както и голяма липса на карти от мащабния ред за чужда територия. Решаването на тези проблеми заляга в следвоенното развитие на службата, в нейната реорганизация, новите цели и задачи. Войната показва слабости, но дава нови виждания и начини за тяхното коригиране. Използва се богатият германски опит при осигуряване на големи военни войскови съединения и обединения, които водят една съвременна война, с нова военна техника, тактика и въоръжение.

В тези трудни за държавата и армията времена се започва подготовка и практическо изграждане на първата българска геодезическа мрежа и изцяло нова топографска карта в мащаб 1 : 25 000 за цялата територия на

държавата, в границите според договореностите от 1919 г. Тази карта трябва да е необходимата изходна основа за създаване на карти от мащабния ред за цялата територия на страната, а впоследствие и за части от територията на съседните ни държави. Но за да се състави такава карта, трябва да се извърши топографско заснемане в същия мащаб, но това не е възможно с наличната неточна и неподдържана руска геодезическа мрежа от освободителната война 1877 – 78 г. Трябва да се изгради една напълно нова държавна мрежа от точки покриваща цялата държавна територия. Тази мрежа ще е математическата основа на новата карта и изходна за всички геодезически измервания необходими при подготовката на топографските планшети.

Изграждането на геодезическата мрежа се осъществява по предварително изготвен план и се състои от няколко реда (класа). След практическото изграждане на знаците (точките) от мрежата се пристъпва към нейното ъглово и височинно измерване. За мащабиране на мрежата се изграждат и измерват няколко бази, а за нейната ориентация се извършват астрономически наблюдения.

През 1932 г. окончателно се определят географските и правоъгълни координати на първоредните точки. Вторите координати са в Гаусова конформна цилиндрична проекция, по параметри на елипсоида на Хейфорд, в две триградусови меридианни зони, с основни меридиани 24-и и 27-и. Координатната система получава името „*Координатна система 1930 г.*”

Със създаването и определянето на математическата основа се дава възможност за започване на топографската снимка в мащаб 1 : 25 000. Това е един много труден за планиране и изпълнение проект, особено като се има предвид изключително тежкото финансово и политическо състояние на държавата и самото състояние на армията в този исторически период.

Практическото заснемане започва през 1932 г., като се доставят необходимите инструменти за полевите топографски и фотограметрични

групи. Теоретически и практически се обработват новите методи за топографиране (заснемане) – земна и въздушна фотограметрия. Основните методи за извършване на снимката на страната са: контурно-комбинирания метод – за равнинни райони; мензулна снимка – за хълмисти райони и земно-фотограметричния метод – за планински и високопланински терени. Така започната снимката на страната в мащаб 1 : 25 000 се завършва чак през 1953 г.

Картографската дейност изостава по време от топографската. При готови топографски планшети няма готови картографски оригинали (или карти) в мащаб 1 : 25 000. Това довежда до решение да се започне едновременно изчертаване на оригиналите, както на 1 : 25 000, така и на 1 : 50 000. Практически първите нови карти се появяват чак през 1936 г. Това забавяне налага използване на добре познатите австрийски и немски карти от различни мащаби.

Независимо от забавянето по нейното издаване, новата карта 1 : 25 000 е колосално и важно дело. Тя дава една много добра основа за извършване на различни топогеодезически дейности по осигуряване на българската армия, както и при подпомагане на различни държавни структури и учреждения.

За нуждите на артилерията, също и за новата карта 1 : 25 000, както и за научни цели, през 1932 г. започва извършване на магнитни измервания, с цел съставяне на първата „магнитна” карта на страната. Установява се мрежа от магнитни точки, на които се извършват магнитни наблюдения, като за целта се построява първата на Балканския полуостров вариационна станция в гр. Панагюрище.

През 1932 г. към Института се създава *Хидрографско отделение*. Задачата му е да проучва българската черноморска акватория и река Дунав и да събира информация и данни нужни за издаване на различни морски карти. Отделението е част от състава на института до 1936 г., когато се разформирова. Възстановява се през 1940 г. След месец октомври 1952 г.

окончателно се предава към Българския военноморски флот. За тези периоди се изработват хидрографски снимки на морската акватория и планове на крайбрежието в мащаб 1 : 10 000, основно за районите на пристанищата Варна, Бургас и Созопол. Подготвят се и оригинали за морски карти. Макар и не толкова мащабни тези морски и речни карти са съществен принос в подпомагане на флота в изпълнение на неговите задължения и дейности.

Почти двадесет години след края на ПСВ българската армия започва да се съвзема от следвоенните клаузи, вследствие на подема на българската икономика, но също и на отпадане на същите тези клаузи с оглед на приближаващата нова световна война. Макар и с намален състав, с малко и морално остаряло въоръжение, армията продължава да се подготвя за изпълнение на основната си задача – защита на териториалната цялост на страната и осъществяване на идеала за единна България. Българската армия се въоръжава и подготвя, като израз на нарасналата военна мощ на армията и нейната повишена боеготовност най-силно се демонстрира с големите царски маневри от 1937 г., в околностите на гр. Попово.

За подготовка на тези маневри Географският институт се включва активно, като изработва различни топографски карти за района на маневрите, както и други допълнителни топографски материали и помощни документи.

Дейността на Държавния географски институт (ДГИ), за този не толкова голям исторически период, се характеризира с едни от най-важните дейности в сферата на геодезията, картографията и топографията, които се явяват основополагащи и в наши дни. Те са основа, върху която се гради и развива както топографската служба, така и съпътстващите я науки. Всички настоящи дейности по осигуряване на армията с карти и геодезически материали, подпомагане на държавната администрация, както и решаване на различни научни въпроси, са реално възможни благодарение на изграденото през годините в тази насока.

С включването на България във ВСВ основните задачи изпълнявани от Държавния институт остават непроменени, но вече се допълват и разширяват. Набавянето на различни видове карти и картни материали необходими за армията за нейното участие във войната е основна задача.

Картите, с които се разполага до началото на 40-те години са същите, с които водим Първата световна война, като към тях се добавя новата българска карта 1 : 25 000 и няколко нови дребномащабни български карти. С тях се покрива основно територията на страната и затова се налага използване на карти и информация предоставена от Германия, която отчасти попълва липсата на наши карти в необходимите мащаби за чужди територии – главно за Сърбия и Гърция. Германското командване получава от нас български карти и геодезически данни, а ние със сигурност немски карти за територията на съседните ни държави. Този начин за получаване на необходимите картографски материали вече се практикува по време на Първата световна война и от двете страни.

След 1941 г., както в Добруджа, така и сега в Беломорието и Македония, се развива геодезическа мрежа, която се привързва към българската, вследствие на което има условия за топографско заснемане в мащаба на новата карта. Така за един кратък времеви период геодезическата мрежа се развива върху цялата територия контролирана от българската армия, но картите излизат от печат след 1944 г.

Българската армия не води реални и мащабни бойни действия, но тя изпълнява военни задачи, за които картите са от първостепенна необходимост. За спешните нужди на армията от точни и достоверни карти за тези територии се изпращат прикомандировани към щаба на армията топографи, които реамбулират съществуващите чужди картни материали. За територията на Беломорска Тракия се реамбулира немската 50 и 100 000 карта, а за Македония и Пиротско сръбската карта 1 : 50 000. Използват се и гръцки карти 1 : 100 000.

За периода 1942 – 44 година се картообработва и отпечатва карта в мащаб 1 : 200 000. През следващата 1943 г. се издава оперативна карта на България 1 : 500 000. За войската се издава осем цветна карта в конична проекция, мащаб 1 : 500 000, от 8 листа. Пускат се и 38 листа от картата на Тракия в мащаб 1 : 100 000, временно издание.

Поради систематичните и разрушителни англо-американските бомбардировки над столицата София, ноември 1943 – април 1944 г., се налага предислокация на института. Основната част с техниката се пренася в гр. Попово и получава военнопощенски номер „Поделение – 1510“. Командването се предислоцира в с. Говедарци, заедно с щаба на армията. На тези места се остава до края на войната за България. Всичко това налага преместване на огромен по брой и обем техника, но служителите се справят успешно с тази нелека и отговорна задача. От новата дислокация се продължава изпълнението на всички планирани и извънредни дейности и задачи.

След излизане на България от Тристранния пакт и преминаване само след няколко дни на страната на новите съюзници, преминава и опасността от бомбардировки над столицата, като така се дава възможност за поэтапното завръщане на института в гр. София – от октомври 1944 г. – до пролетта на следващата година. Но това не пречи на изпълнение на неговите задачи по топогеодезическо осигуряване на военните действия, които се водят от българската армия, както и да се извършват различни топографски дейности на територията на страната.

Сега българската армия води бойни действия и настъпателни операции на територии представляващи интерес за военното и политическо ръководство до този момент. Затова отново се търси решение на въпроса с топогеодезическото осигуряване на армията. Наличните карти, както и тези обновени през периода на администриране на Македония помагат в първоначалния етап, когато военните действия се провеждат в близост до държавната граница. Но отново се налага да

получаваме карти от съюзниците ни. Това са карти, които се предоставят от картографската част на 3-ти Украински фронт, като взаимодействието при взаимното топографско осигуряване между българската и съветската армии и служби не е добро в началния етап.

От българска страна се издават графически документи, както за българската армия, така и за нуждите на 3-ти Украински фронт. За цялото време на участие на българската армия в първия и заключителния етап на войната в щаба на Първа българска армия има командировани картографи, които изчертават и оформят необходимите различни графически документи.

След края на Втората световна война и установяване на Съюзна контролна комисия (СКК) в България, тя започва да изисква от българското Министерство на отбраната и от Щаба на армията различни видове карти, картни материали и други данни за територията на България, както и различни германски топографски материали собственост на института.

Изводи от трета глава

1. След края на Първата световна война Географският институт насочва всичките си усилия в създаване на изцяло българска геодезическа мрежа, обхващаща следвоенната територия на страната. С нейното изграждане се създава основа за започване на топографска снимка в мащаб 1 : 25 000, вследствие на която се издава първата „истинска“ българска едромашабна карта.

2. Годините между Първата и Втората световни войни са много ползотворни за развитието на Географски институт, както и за самото развитие на науките свързани с него – геодезия, топография и картография.

3. С отпадане на клаузите от Ньойския договор започва бързото възстановяване и модернизирание на българската армия, което води до развитие на нейното топографско (топогеодезическо) осигуряване. Най-

голямо представяне в мирно време на връзката армия – топогеодезическо осигуряване са царските маневри от 1937 и 1938 година.

4. Администрирането на Македония и Тракия, в периода 1941 – 44 г., дава възможност за съставяне на топографски карти за тези области, което не е възможно в предходните години. Тези карти са изключително ценни за българската армия и след 1945 г.

5. Участието на българската армия в заключителния етап на Втората световна война е подпомогнато от Държавния географски институт чрез различни дейности по топогеодезическо осигуряване.

6. През този период – 1918 – 1944 година – се поставят основите на много дейности, които имат значение и своето продължение в настоящия момент и са от голяма важност за българската армия и българската държава.

7. Държавният географски институт се утвърждава като основна военна и държавна структура с главна и водеща роля във всички геодезически, топографски и картографски дейности в страната.

8. Независимо, че се анализират поуките от предходните войни и се предприемат действия за тяхното реализиране, все още осигуряването с карти за армията по време на реални бойни действия не е на необходимото ниво, което се налага от бързото развитие на техниката и въоръжението от една страна и наложените промени в тактиката, оперативното изкуство и стратегията от друга.

В **заключението** се прави общ преглед на изследването, като се дават отговори на поставените първоначално задачи за разглеждане. На базата на тях се изграждат и формулират обобщени изводи.

Формулират се основни препоръки за възможни бъдещи изследвания и разработки, с които да се доразвие темата на дисертацията и се отговори на въпроси появили се вследствие на сегашното изследване.

Формулират се основните приноси на изследването за българската военноисторическата наука и практически приложения. Тези приноси са резултат на изпълнение на поставените задачи в дисертацията, чрез използване на предложените по-горе научни методи при работа и анализ на архивните документи и материали.

На базата на цялостното изследване се прави заключение за валидността на работната хипотеза на автора.

III. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА НАУЧНИ И НАУЧНОПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ.

Общи изводи

Вследствие на извършена научно-изследователска работа в настоящия дисертационен труд се формулират няколко основни извода:

1. Топографското (топогеодезическото) осигуряване е основен вид бойно осигуряване. То е важен фактор при мирновременната подготовка на войските и щабовете, което е от съществено значение за боеготовността на българската армия. Правилното и всестранно топографско осигуряване оказва пряко положително влияние върху всеки аспект от реалните бойни действия и допринася за крайния успех.

2. Същността, целите и задачите на топогеодезическото осигуряване са в пряка взаимовръзка с развитието на българската армия, въоръжението, техниката и развитието на военнотеоретичната мисъл по въпросите на подготовка и водене на всяка една война.

3. Топографското (топогеодезическото) осигуряване е постоянен процес от дейности и мероприятия свързани със създаване на топографски, геодезически и картографски материали необходими за дейностите провеждани от българската армия в мирно и военно време. Тяхното създаване е бърз и динамичен процес, който се развива в градивна насока през разглеждания период.

4. За пълноценно топогеодезическо осигуряване е необходимо създаване на специална военна структура отговаряща за този вид бойно осигуряване. От нейната дейност зависи цялостното осигуряване, неговата пълнота и ефективност.

5. Развитието на военната топографска служба в българската армия пряко зависи от самата армия, от нейното развитие, въоръжение, цел и поставени задачи. При липса на съгласуваност в дейностите на всяка една от страните се намалява степента и ефективността на самото топографско осигуряване, а оттам се понижава боеготовността на армията и нейната възможност за изпълнение в пълен обем на поставените бойни задачи и цели.

6. Създадена през 1891 година, българската топографска служба (сега Военно-географска служба) се утвърждава като единствена военна и държавна структура пряко отговорна за изпълнение на задачи свързани с топогеодезическо осигуряване на армията през разглеждания исторически период.

Научни резултати

Основните резултати от тази изследователска дейност са научните приноси и новости. Като такива могат да се определят следните:

1. Определя се терминологичен апарат описващ дейности, мероприятия, обекти и съдържание на топогеодезическото осигуряване.

2. Подробно и задълбочено се описват закономерности при топогеодезическо осигуряване на българската армия в мирно и военно време, произтичащи от поставени цели и задачи за изпълнение.

3. Предлага се анализ на връзката между топографската служба, армията и нейното осигуряване с карти, като част от общото бойно осигуряване.

4. Чрез използване на нови непубликувани и неанализирани архивни източници по-пълно и по-достоверно е анализирано съдържанието на топографското осигуряване в армията за периода на изследване.

5. Използвайки съответен научен апарат се обосновава необходимостта от този вид осигуряване, като важна и основна част от цялостното бойно осигуряване на армията в мирно и военно време.

6. За първи път подробно се дефинира основната и водеща роля на българската топографска служба при топогеодезическо осигуряване, като един закономерен и взаимосвързан процес.

7. С използване на нови и неизвестни исторически документи и материали се допълва и коригират досега известни исторически събития свързани с историята на Военно-географската служба.

Научноприложни резултати

1. Настоящият дисертационен труд има научна приложимост при изследвания свързани с проучване на участието на българската армия във войните по време на Третата българска държава.

2. При разглеждане на въпроси свързани с цялостното бойно осигуряване по време на тези войни, както и при подготовката за тях, както и за по-добро разбиране и анализиране на различни български военни кампании, операции и сражения.

3. Изследването подпомага особено много бъдещи изследователи на историята на Военно-географската служба, историята и използването на топографските карти и материали.

Перспективи за допълнително развитие

1. На базата на нови архивни документи и източници да се разгледа в още по-детайлно топогеодезическото осигуряване и неговата роля в конкретни битки и военни операции. По-големи и важни източници са

архивните документи на главното военно командване, архиви на полкове и дивизии, оперативни планове и др.

2. Почти неизследван и анализиран остава периода на развитие на топогеодезическото осигуряване след 1945 година до наши дни, както и развитието на Военно-географската служба на Българската армия за същия период. Той може да се раздели основно на два исторически периода: 1950 – 1991 г. и от 1991 до днешна дата.

3. Досега няма научно изследване на топографските карти съставени и издавани от Военно-географската служба, без значение за кой период от нейното развитие става дума. Без едно такова изследване никога не може да се добие точна и пълна представа за нейната дейност и за самото топогеодезическо осигуряване.

4. Досега няма цялостно научно изследване на големите военни маневри през разглеждания период, тяхната подготовка, осигуряване във всички аспекти, както и за самото им провеждане.

5. По същия начин стои и въпроса с изследване и анализиране на дейността на българската държава и по-специално на топографската служба по определяне на държавната граница вследствие различните международни договори и войни.

6. Не се изследва важната роля и дейност на Централния съвет по измерванията в България.

7. Систематизиране и привеждане на Геодезическия и картографски фонд на ВГС към изискванията на Държавна агенция „Архиви” (ДАА) е възможно направление за бъдещо изследване.

IV. НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА.

1. Николов, Дочо. Троян и Троянският край в топографските карти. // *Троян. Документи, открития, личности*. Троян, 2018, ISBN 978-619-00-0754-8, с.109-131.

2. Николов, Дочо. Топографското осигуряване на Дойранската позиция. // *100 години дойранска епопея: Сборник с доклади от научна конференция „България в голямата война (1918)“*. Плевен, 2019, ISBN 978-619-00-0971-9, с. 42-47.

3. Николов, Дочо. Дейността на руския топографски корпус по време на Руско-турската освободителна война 1877-78 г. // *Военноисторически сборник*. 2019, бр. 1, ISSN 0204-4080, с. 107-115.

4. Николов, Дочо. Южното Черноморие в топографските карти на Военно-географска служба. // *Сборник с доклади: „XV-та кръгла маса „Археологически разкопки и проучвания в Странджа и Южното Черноморие“* (в подготовка).

5. Николов, Дочо. История на Музея на Географския институт – създаване, историческо развитие и музейна сбирка. // *Музейното дело в Троян и троянско* (в подготовка).

6. Николов, Дочо. Дейността на Държавния географски институт по определяне новите български граници след договора от Ньой. // *Пътят към Ньой – краят на българския национален идеал: Сборник с доклади от научна среща*. Троян, 2020, ISBN 978-619-00-1132-3, с. 93-120.

